

KARADENİZ JEOPOLİTİĞİNE DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN ETKİSİ*

*Haktan BİRSEL***

ÖZET

Karadeniz coğrafyası Türkiye ve dünya için çok özel bir öneme sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirmesinden sonra Müslüman nüfusu artmış ve kısa sürede bu bölgede Müslüman ve gayrimüslimler arasında ortak bir yaşam başlamış ve uzun bir dönem problemsiz şekilde yürümüştür. Fakat demografisinde yer alan bu etnik farklılıklar özellikle 19'ncü yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasına bağlı olarak Avrupalı güçler ve Ruslar bu bölgeye hâkim olabilmek için demografik yapıyı kendi amaçlarına fayda sağlayacak şekilde kullanmaya başlamıştır. Bu bir Karadeniz demografik oyunudur ve 1923 yılında Türkiye'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır. 1923 yılından sonra modern bir ulus devlete dönüşen Türkiye, içinde Karadeniz bölgesi dinamik bir yapıda önemli bir gelişim göstermiştir.

1990 yılı sonrasında Hazar Enerji Havzasında çıkarılan enerji kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasında hem karasal hem de su yolu üzerinden güvenilir bir çıkış sağlayan Karadeniz, Avrupa Birliği'nin Romanya ve Bulgaristan üzerinden komşu olduğu günümüzde, enerji aktarımı planlamalarında önemli bir rol oynamaktadır. Fakat 2010 yılı verilerine göre genel Türkiye nüfusu içindeki oranı oldukça düşüktür. Bu nedenle enerji stratejisinde dünya ölçeğinde kritik öneme sahip bu bölgeye gereken değerin verilmesi ve enerji odaklı iş alanlarının oluşturularak bölgenin demografik yapısı bozulmadan ama tarihi Karadeniz kültürünün canlanmasına hizmet edecek şekilde bölge nüfusunun arttırılmasına ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Demografi, Osmanlı, Rum, Nüfus

IMPACT OF DEMOGRAPHIC VARIABLES ON BLACKSEA GEOPOLITICS

ABSTRACT

The geography of Blacksea has a special role in Turkey and the rest of the world. The Muslim population has increased after Blacksea was changed into a Turkish lake. Shortly, a commonly shared life was

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. TSK, El-mek: haktanbirselsel@gmail.com

born between Muslims and believers of other religions and continued without an issue for a long period of time. The ethnical differences, with the result of a weakening Ottoman Empire during the 19th century, were used by the European countries and Russia to be able to invade the demographic structure. This was a demographic game that ended with Turkey's victory in 1923. As Turkey transformed into a modern national country in 1923, Blacksea region developed into a dynamic structure.

Blacksea has provided a safe exit on terrain and marine paths for the energy resources that were discovered around Hazar region at the end of 1990. Today, with Romania and Bulgaria being neighbors with the European Union, energy transportation plans play a critical role. However, based on data from 2010, the ratio of amount of transported energy to the Turkish population is significantly low. Since the region carries a critical importance in energy strategy of global scale, development of energy focused opportunities need to be initiated. During the execution phase; the demographic structure, as well as the historical Blacksea culture, must be protected and the population of the local community should be increased.

Key Words: Blacksea, Demography, Ottoman, Greek, Population

Giriş

Tarih boyunca Anadolu'nun kuzey sırtını oluşturan Karadeniz, ticareti, demografisi ve siyasi yapılara olan etkileri nedeniyle her dönem çok önemli bir coğrafi bölge niteliğinde olmuştur. Karadeniz, kıyılarındaki yerleşim merkezleri, boğazlardan sıcak denizlere en kolay yoldan çıkış imkânı veren güçlü konumu ve yerleşkelerin nüfus özellikleri çerçevesinde bir bütün olarak incelendiğinde, jeopolitik yapısının çok önem arz ettiği ve bu coğrafyaya hâkim olabilmek için dönemsel kıtasal güçlerin bu bölgenin her türlü özelliğinden faydalanmak istediği ortaya çıkmaktadır.

Bölgenin taşıdığı potansiyel özelliklere bu bağlamda bakıldığında bir değer ölçeğinde ilk önce ticari yapı dikkati çekmektedir. Çin'den başlayarak Orta Asya'yı kat edip İran-Anadolu hattında ikiye ayrılan tarihi İpek Yolu güzergâhının İstanbul'da sona eren yolculuğu, daha Anadolu'ya girişte ilk durağını Trabzon olarak belirlemiştir. Bu nedenle Trabzon ve buna bağlı olarak Karadeniz ve batıya uzanan kıyı şeridi dikkate değer bir şekilde kıymetlenmiştir. Dolayısıyla da Karadeniz üzerinden Avrupa'ya doğru yapılan ticaretin kontrol altına alınması her dönemde güç merkezleri için öncelikli hedef haline gelmiştir.

Bu özellik Osmanlı'nın da dikkatini çekmiş ve özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde Karadeniz ticaret yolu üzerinde hâkimiyet kurmak, Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirecek tedbirleri almak ve böylece hem Doğu Karadeniz-Avrupa ticaret hattını ele geçirmek, hem de İstanbul'un ve boğazların emniyetini sağlamak birincil görev olmuş ve aynı dönemde bu hedefe ulaşılmıştır. Özellikle Karadeniz'in Batı-Doğu uzanımındaki en önemli merkezlerden birisi olan Kırım'ın ele geçirilmesiyle Karadeniz Türk gölü haline gelmiştir (Aygün, 2010: 66). Karadeniz bölgesinin de bu tarihten itibaren demografik yapısı değişmeye başlamış ve Anadolu'nun kuzey savunma duvarını oluşturan bu bölgede devletin güç politikaları sayesinde Türk yerleşkeleri artış göstermiştir. Orta vadeli bir süreçte de Karadeniz kıyılarında önemli bir Türk popülasyonu oluşturulurken bölgede Müslüman ve gayrimüslimlerin uzun bir döneme yayılan birlikte yaşayışları

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

başlamıştır. Fakat Osmanlı'nın güce dayalı hâkimiyeti 18. yüzyılın sonlarından itibaren bütün topraklarında olduğu gibi Karadeniz'de de sarsılmaya başlamıştır (Keleş, 2007: 24).

Özellikle sıcak denizlere çıkış için çok elverişli olan Karadeniz-Ege koridorunun ele geçirilmesi için Ruslar, Çar II. Petro ile Karadeniz'in Anadolu kıyılarında yaşayan Ortodoks nüfusu kışkırtmaya dayalı demografik savaşı başlatmış ve bu mücadeleyi Osmanlı'nın dağılışına kadar sürdürmüşlerdir (Lewis, 2009: 345).

Bu bağlamda demografik yapılar üzerinden yürütülen mücadeleler Karadeniz jeopolitiğinin değişkenlerini oluşturmuş ve bu coğrafyada yaşayan gayrimüslimlerin bağımsızlık peşine düşmelerine, bu amaca yönelik teşkilatlar kurmalarına, Osmanlı yönetimine karşı isyan etmelerine neden olmuş ve Karadeniz coğrafyası güç mücadelesinin en önemli taşı olmuştur.

Delaysıyla bu çalışma ile Karadeniz'in demografik yapısının ortaya konulması, Osmanlı'nın güç kaybetmesine bağlı olarak meydana gelen göçlerin Karadeniz nüfusunda nasıl bir etki bıraktığı ve 18. yüzyılın sonlarından itibaren yaşanmaya başlanan demografik mücadelenin toplumu, siyasi yapıyı ve ticaret hayatını nasıl etkilediğini günümüzde çok yönlü Karadeniz jeopolitik mücadelesine örnek teşkil etmesi maksadıyla ortaya konulması hedeflenmiştir.

Karadeniz Demografisi ve Değişim Süreci

Tarih boyunca toplumların yaşayışlarına ve kültürlerine etki eden en önemli unsur demografi olmuştur. İnsanların çeşitli nedenlerle yer değiştirmeleri, uzun bir dönemde toplumların kan bağına bağlı olan yapısal özelliklerini ortadan kaldırmış ve farklı etnik özellikleri içinde barındıran kültür tabanlı sosyal yapılar ortaya çıkmıştır (Fenton, 2001: 174).

Bu sürecin sonunda da içinde farklı dil, kültür, din özellikleri barındıran ve koruyan kimlik grupları bir arada yaşamının değişik yollarını bulmuşlar ve toplumlar birer demografik karışım haline gelmişlerdir (Smith, 2010: 41). Bu demografik farklılık, toplumlarda dalgali bir etki bırakmıştır. Toplumlar, zaman içinde meydana gelen bu demografik dalgalanmalar sonucunda iç çatışma, başkaldırma ve yer değiştirme olaylarının içine sürüklenmiştir (Gellner, 2008: 21).¹

Bu nedenle demografisini üç önemli özelliğine vurgu yapmak gerekmektedir. Bunlar, demografinin doğasında var olan birleştirici gücün farklı kimlikleri barındıran toplumları bir arada tutması, her kimliğin varlığını koruma güdüsünü üst seviyede tutması ve nüfus içindeki sayılarını arttırma eğilimidir. Bu üç özelliği diğerlerine göre daha üstün hale getiren gruplar, toplumun var olduğu coğrafyanın potansiyel yapısına bağlı olarak belirli bir sürede diğerlerine baskın gelmişler ve başat kültürü oluştururken diğerlerini de kendilerine benzemeye yöneltmişlerdir (Yinger, 1953: 14).

Bu durum Karadeniz bölgesi için de aynı şekilde cereyan etmiştir. Osmanlı'nın Anadolu'da gücünü etkili olarak ortaya koymasına bağlı olarak Karadeniz, Türk gölü haline getirilmiş ve bölgesel emniyetin sağlanmasıyla Osmanlı Müslüman tebaa, bu kıyılara yerleşmiş ve ortaya Müslüman halk ağırlıklı, Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları yerleşim merkezleri çıkmıştır. Bu süreç 15. yüzyılın ortalarından itibaren başlamış ve Fatih'in gayrimüslimlere kendi kültürleri ile yaşamalarına izin veren Millet Sistemi politikası ile Karadeniz'in gayrimüslim Osmanlı tebaaları, Müslüman ahali içinde sorunsuz olarak yaşantılarını sürdürebilmiştir (Küçük, 2001: 692). Osmanlı korumasına karşılık olarak vermeleri gereken vergi olan Cizye'nin gayrimüslimler tarafından karşılanabilmesi için de bu grupların eskiden olduğu gibi ticaret yapmalarına müsaade edilmiş ve gayrimüslimler İpek Yolu ticaretinin kendilerine sunduğu imkânlardan fazlasıyla faydalanabilmişlerdir (Kaya, 2005: 19).²

¹"Bir yurttaşın kimliği artık toplumsal yapıda tuttuğu yerde değil, onun kafasına kazınmış olan kültürle tanımlanır."

² Cizye adı verilen verginin kaynağı Kuran-ı Kerim'dir. Tevbe Suresi 29. ayette; "Kendilerine kitap verildiği halde Allah'a ve Ahiret gününe inanmayan Allah'ın ve Resul'ünün haram ettiğini haram tanımayan ve Hak dini (İslam) din

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Bu noktada iki hususun bilinmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Karadeniz'in Anadolu kıyılarında yaşayan Osmanlı tebaasının nüfusu ve bu nüfusun içindeki gayrimüslimlerin oranlarının ne kadar olduğu, ikincisi ise, bu bölgenin gayrimüslimleri hangi yollardan gelir ettiği konularıdır.

Osmanlı İmparatorluğu, 15. yüzyılın ortalarından itibaren bir dünya gücü olmaya başlamış ve art arda yapılan seferler, üç kıtaya yayılan toprakları ile geniş bir sınıra sahip olmasına imkân vermiştir. Bu dönemde güç bileşenlerinin en üst seviyede olmasının ve gayrimüslimlere yönelik tehdit algılanmaması sebebiyle bütün toplum Osmanlı tebaası sayılmış ve periyodik nüfus sayımları yapılmamıştır (Ortaylı, 2007: 63). Fakat ilerleyen yüzyıllarda Osmanlı yönetimi geniş coğrafyalara yayılmış topraklarını daha iyi kontrol edebilmek için 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren eyalet sistemini geliştirmiş ve yine bu dönemde ilk olarak Müslüman ve Gayrimüslim ayırımına dayanan nüfus sayımını gerçekleştirmiştir.

Bu çerçevede Osmanlı yönetimi, üç kıtaya yayılan topraklarını 36 eyalete bölmüştür. Günümüzdeki Karadeniz bölgesine karşılık gelen alan da iki eyalete bölünmüştür. Bu eyaletler Trabzon ve Kastamonu'dur. Her iki eyalet de dörder sancak ile teşkil edilmiştir (Karpata, 1999: 57).

Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfus yapısı üzerine ortalama olarak 17. yüzyıldan itibaren çeşitli dönemlerde özellikle yabancı araştırmacılar tarafından birçok nüfus incelemeleri yapılmıştır. Fakat hepsinin üç önemli ortak özelliği vardır. İlki çalışmaların tamamı belirli bir ideolojiye hizmet etmeye yöneliktir. İkincisi gayrimüslim nüfusunun daha fazla gösterilmeye çalışılması ve böylece 19. yüzyılda başlatılan Osmanlı yenileştirme hareketleri kapsamında daha fazla özgürlük ve hak elde etme isteğidir. Üçüncüsü ise Osmanlı gayrimüslimlerini koruma altına almak isteyen dönemin Rus ve Avrupalı güçlerinin Osmanlı yönetimine demografi yoluyla baskı kurma amaçlarıdır.

Bununla beraber genel olarak kabul görmüş nüfus çalışmaları incelendiğinde Karpat tarafından yapılan çalışmanın doğruya en yakın sonuçları gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda çalışmada iki dönemin nüfus sayımı esas alınmıştır. Bunlar 1830'lu yıllarda başlatılan ilk sayım ile 1914 yılında yapılan nüfus sayımıdır. 1893 nüfus verileri Osmanlı yönetiminin üç kıtada hâkimiyet tesis ettiği dönemin verilerinin ortaya koymaktadır. 1914 sayımı ise özellikle 20. yüzyılda Osmanlı'nın kaybettiği topraklarda yaşayan Türklerin göç etmesi sonucunda Karadeniz bölgesinin değişen demografik yapısını ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki Karadeniz nüfusunda meydana gelen değişim kolaylıkla görülebilecektir (Karpata, 1999: 127).³

Osmanlı resmi nüfus sayımlarına göre Karadeniz demografisi incelendiğinde ortaya şu sonuçlar çıkmaktadır. 19. yüzyılda yapılan nüfus sayımına göre Osmanlı İmparatorluğu'nu nüfusu 17.338.604 civarındadır. Toplam nüfusun %72'si Müslüman, %27'si gayrimüslimdir. Bu nüfusun içinde Rumlar%13, Ermeniler %0.05, Yahudiler ise %0.01 şeklindedir. Bu değerlere göre Karadeniz bölgesinin nüfusunun genel nüfusa oranı %11'dir. Yine aynı verilerden yola çıkıldığında Karadeniz bölgesi demografisinde Müslümanların %90, gayrimüslimlerin %10 olduğu,

edinmeyen kimselerle alçalmış oldukları halde cizyeyi kendi elleriyle verinceye kadar harp edin" ifadesi mevcuttur. Cizye vergisi eli silah tutabilecek durumdaki her gayrimüslimden alınır. Kadın, çocuk, ihtiyar, sakat, kör, deli, felçli, acizlerin yanı sıra din adamları ve eli silah tutmayanlar bu vergiden muaf tutulurdu.

³ "Modern anlamda ilk nüfus sayımı 1828/29 yılının başında yapılmaya çalışılmıştır. Fakat savaş başlaması nedeniyle sayım İmparatorluk geneline yayılamadı."

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

gayrimüslim nüfus ağırlığının %8,5 ile Rumlarda bulunduğu ve neredeyse yok denecek sayıda Yahudilerin yaşadığı anlaşılmaktadır (Karpat, 1999: 57).

Çizelge-1: 1893 Yılı Trabzon Eyaleti Demografik Durumu

SANCAK	MÜSLÜMAN	RUM	ERMENİ	TOPLAM
TRABZON	442274	65530	22223	530027
CANİK	216193	64648	18028	298869
LAZİSTAN	135538	693	49	136280
GÜMÜŞHANE	79185	24168	1486	104339
TOPLAM	857280	155039	41706	1054025

Çizelge-2: 1893 Yılı Kastamonu Eyaleti Demografik Durumu

SANCAK	MÜSLÜMAN	RUM	ERMENİ	TOPLAM
KASTAMONU	347486	7535	1066	356087
BOLU	288456	1367	1446	291269
SİNOP	111524	5360	273	117157
ÇANKIRI	181834	658	298	182790
TOPLAM	931300	15000	2777	949077

Çizelge-3: 1893 Yılı Karadeniz Genel Demografik Durumu

SANCAK	MÜSLÜMAN	RUM	ERMENİ	TOPLAM
TRABZON	857280	155039	41706	1054025
KASTAMONU	931300	15000	2777	949077
TOPLAM	1788580	170039	44483	1993102

Çizelge-4: 1914 Yılı Karadeniz Genel Demografik Durumu

SANCAK	MÜSLÜMAN	RUM	ERMENİ	TOPLAM
TRABZON	1187078	260313	61507	1508898
KASTAMONU	1136583	26304	11920	1174807
TOPLAM	2323661	286617	73427	2683705

Karadeniz’de yaşayan gayrimüslimler özellikle İpek Yolu ticaret hayatının kendilerine sunmuş olduğu imkânlardan çok iyi bir seviyede faydalanmışlardır. Bu çerçevede Rumlar Trabzon üzerinden Avrupa’ya ticari malzeme gönderme, Ermeniler ise mal taşımacılığı konularında uzmanlaşmışlar ve tekelleşmişlerdir. Ayrıca tıp, ilaç ve kimyacılık konularındaki mesleki bilgileri bu grupları önemli konumlara getirmiştir. Bu sayede gayrimüslimler, seferlere katılarak önemli bir gelire sahip olan Müslümanlar kadar gelir sahibi olmuştur. Fakat zaman içinde Müslümanlar lehine olan denge bozulmaya başlamıştır. Osmanlının gerileme döneminde seferlerin azalması ve yapılan seferlerin başarısızlık ile sonuçlanması Müslüman ahaliyi de süratle fakirleştirmiş ve gayrimüslim Müslüman ekonomik dengesinin bozulmasına neden olmuştur (İnalçık, 2009: 120).

Bu gruplar Osmanlı yönetiminin çok kültürlü yaşama hizmet edecek şekilde uyguladığı millet sistemi gereği kendi dil, din ve kültürlerini geliştirerek yaşamlarını sürdürmüşler ve Müslüman ahalinin herhangi bir baskısına maruz kalmamışlardır. Bu da gayrimüslimlere Osmanlının güç kaybetmesine bağlı olarak Rus ve Avrupalı güçler ile zaman içinde siyasi ve ideolojik ilişkiler için girmelerine ve Osmanlı topraklarında Avrupalı Devletlerin ileri üslerinin ve ideolojik merkezlerinin oluşmasına fırsat vermiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

1914 yılı nüfus verilerinden yola çıkıldığında ise demografik yapının değişime uğradığı açıkça belli olmaktadır. 20. yüzyılın başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu artık son dönemini yaşamaya başlamış ve özellikle Balkanlarda kaybettiği topraklar ve Osmanlı-Rus savaşları sonucunda alınan yenilgiler ve toprak kaybına sebep olan antlaşmalar neticesinde, kaybedilen topraklarda yaşayan Müslüman halk Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır. Bunun sonucunda 1914 verilerine göre Osmanlı nüfusu 18.398.571'e çıkarak bir milyon artış göstermiştir (Güler, 2004: 104). Benzer şekilde aynı göçlerden Karadeniz bölgesi de etkilenmiş ve Karadeniz bölgesinin nüfusu 700.000 kişi kadar artmıştır. Veriler incelendiğinde Müslüman ve gayrimüslim nüfuslarının yakın oranlarda arttığı ve bu nedenle de gayrimüslim oranlarının yine %10 civarında kaldığı görülmektedir.

Karadeniz bölgesinde demografik yapı Ruslar ve diğer Avrupalı devletler tarafından 20'inci yüzyılın başından itibaren güçlü bir silah olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tarihi süreç içinde sıcak denizlere çıkmanın en kolay ve emniyetli yolunun boğazlar üzerinden olması ve bu nedenle de Karadeniz'in bir Rus gölü haline dönüştürülmesi emeli Rusların birincil hedefi olmuştur (Kinross, 2008: 358).

Bu hedefe ulaşmak için Ruslar çeşitli dönemlerde Osmanlı devleti ile savaşmalarına ve önemli avantajlar sağlayan antlaşmalar yapmalarına rağmen bu tarihe kadar kendi kontrollerinde boğazlardan geçişi sağlayacak jeopolitik imkânı yaratamamışlardır. (Keleş, 2009: 130). Fakat Osmanlı devletinin 1'nci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasıyla beraber yeni bir fırsat oluştuğunu algılayan Ruslar, Karadeniz kıyılarında yaşayan Ortodoks halkı kendi lehine kullanmayı düşünmüş ve bunları kışkırtmaya yönelmiştir. Bu kışkırtmalar ve yardımlar Rus devriminin gerçekleşmesi sonrasında Rus ideallerine hizmet etmemiştir. Fakat Rusların başlangıç yardımıyla Rumların kendi emellerinin peşinde koşacak güce ulaşmalarına faydası olmuştur (Çelik, 2007: 573). Bu çerçevede Rumların Ruslar ile görüşerek Samsun'a gelmeleri yönünde çağrı yapmaları ve Ruslardan iç isyana hazırlık için silah ve mühimmat almaları önem taşıyan ayrılmış faaliyetlerdendir (Balcıoğlu, 1999: 85). Karadeniz'de yaşayan ve sayıları küçümsenemeyecek seviyede olan Rumlar, hem dini bağları vasıtasıyla Rus desteğini sağlamışlar, hem de etnik yakınlık bakımından Yunanistan desteğini görmüşlerdir. Ayrıca Osmanlı'nın meşrutiyet dönemi özgürlük hareketlerinden de faydalanmaları sonucunda ekonomik güçlerinin de kendilerine sağladığı inisiyatifle bağımsızlık mücadelelerini başlatmışlardır.

Bu kapsamda Doğu Karadeniz merkezli bir Pontus Rum Devleti'nin kurulması için harekete geçilmesi, Trabzon, Samsun ve Amasya'da bu amaca hizmet edecek cemiyetlerin kurulması ve buralardan silahlı eylemlerin yönetilmesi, bölgesel belediye seçimlerinde üyeliklerin çoğunun ele geçirilmesi, deniz taşımacılığının kontrol altına alınması ile silah, mühimmat ve insan aktarımı yapabilme imkânını elde etmeleri, Rumları önemli bir güce dönüştürmüştür. Bunun sonucunda da Karadeniz'de ciddi anlamda Türklere karşı tedhiş hareketleri başlamıştır. Balkanlardan gelen göçmen nüfusun Rumların yoğun olarak yaşadıkları köylere yerleştirilmeleri engellenmiş, hükümete karşı protestolar ve isyanlar başlamış, tedhiş hareketleri sonucunda birçok Türk öldürülmüş ve buna karşın Osmanlı otoritesi gerekli dirayeti gösteremeyince sayıları 3000'leri bulan yerleşik Karadenizli Türk zorunlu olarak göç etmek mecburiyetinde kalmıştır (Balcıoğlu, 1999: 99).

Osmanlı yönetimi Karadeniz bölgesinde Rum tedhişini durdurmak için özellikle Trabzon ve Samsun hattında çetecilik yapan Rum gruplarının iç bölgelere tehcir edilmesi yönünde karar almış ve kısıtlı imkânlarla uygulamaya çalışmıştır. Fakat 1916 yılının ortalarında başlatılan bu çalışmalar ile istenilen mevcut gönderilemediği gibi tehcir kapsamı dışında kalan Rumlar da başkaldırı hareketlerine girişmişlerdir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla ortaya çıkan yeni konjontür, Karadeniz bölgesini de diğer Osmanlı coğrafyası gibi aynı şekilde etkilemiştir. Karadeniz’de teşkilatlanan Rum ayrılıkçılar, Doğu ve Orta Karadeniz’i içine alacak şekilde bir Pontus devleti kurma hedeflerine daha inançlı olarak yönelmişler, bu çabaları içinde İngiliz ve Yunan desteğini almışlardır (Atatürk, 2005: 512).

Atatürk’ün Samsun’a çıkışı ile başlayan Milli Mücadele döneminde bu hareketler kazanılan zaferlerin etkilerine bağlı olarak yok edilmiştir. Bu bağlamda Sakarya Zaferi’nin elde edilmesiyle önemli bir yol kat edildiğini belirtmek gerekmektedir. Yunan ve İngiliz stratejilerine göre Sakarya’da Türk direnişinin bertaraf edilmesi ayrı bir öneme haizdir. Çünkü bu şekilde Batı Karadeniz bölgesinin kontrolü ele geçirilecek ve Karadeniz kıyı şeridi üzerinden Rum ayrılıkçılar eliyle Anadolu’nun orta ve doğu hattına asker sevkıyatı yapılabilecek ve böylece Milli direniş kuvvetleri batı ve doğu hattında iki ateş altına alınabilecektir. Fakat planlanan strateji uygulama alanında tam bir başarısızlığı uğramıştır. Bu hedefe ulaşamaması sonucunda Yunan kuvvetleri ile Rum ayrılıkçıların fiziki bağı tesis edilememiş ve Milli Mücadele hükümeti, Sakarya Zaferi sonrasında Karadeniz bölgesinin kontrolünü, özellikle Sivas’ta konuşlanmış olan üçüncü kolordunun yoğun çabaları ile kısa bir sürede sağlamıştır. (Demirözü, 2005: 35).

Milli Mücadele’nin başarıyla sonuçlanmasını Lozan Antlaşması ve Cumhuriyetin ilanı takip etmiştir. 1923 yılı sonrasında da Hıristiyan azınlıkların Anadolu’yu terk etme süreci başlamış, 1’nci Dünya Savaşı esnasında Kafkaslardan ve Rusya’dan Karadeniz bölgesine getirilen Rumlar geri dönmüşler ve mübadele antlaşmaları kapsamında Rumların büyük bir kısmı Anadolu’yu terk etmiştir, (Erdal, 2006: 2003). Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk kültürünün yeniden canlandırılması çalışmalarına başlanmıştır. Bu kapsamda azınlıkların haklarından kendi rızaları ile vazgeçmeleri, Türk vatandaşı olmaları ve Türk kültürü için gerekli olan Türkçe konuşmaları yönünde başta kendi cemaat liderlerinin telkinleri faydalı olmuştur. Özellikle Karadeniz ticaretindeki Rum hâkimiyeti önemli bir sorun olarak öne çıkmıştır. Bu kapsamda tartışmalar TBMM’ye taşınmış ve bu platformda yapılan görüşmelerde Karadeniz bölgesinde en az 800 Rum tacirin iş yaptığı ve bölgenin ticari gücüne hâkim olduğu vurgulanmıştır. Ekonomik yapıda Türk hâkimiyetinin tesisine yönelik alınan tedbirlerle bu husus zaman içinde Rum ve Türk ticari ortaklıklarına dönüşmüş, ticari faaliyetlerin artışına bağlı olarak Türkler büyük oranlarda Karadeniz’de ticari hayatta girmişler ve bölge ticareti Türklerin kontrolüne geçmiştir.

Günümüz Karadeniz’i ve Demografik Yapının Karadeniz Jeopolitiğine Etkileri

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla beraber yeni bir idari kamusal yapı oluşturulmuş ve günümüze kadar olan sürede gelişim kaydetmiştir. Bu kapsamda Karadeniz bölgesi kendi içinde üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölgeler Batı, Orta ve Doğu Karadeniz’dir. Karadeniz bölgesi doğudan başlayarak, Artvin, Rize, Trabzon, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Tokat, Samsun, Amasya, Sinop, Çorum, Kastamonu, Bartın, Karabük, Zonguldak, Bolu, Düzce olmak üzere 18 şehri kapsamaktadır. 2010 yılı belirlemelerine göre Türkiye’nin nüfusu 73.722.998 kişidir.⁴ Aynı döneme ait verilere göre Karadeniz’in nüfusu da yaklaşık olarak 8.000.000 civarında tespit edilmiştir. Bu veriler ışığında Karadeniz popülasyonunun genel Türkiye nüfusu içindeki oranı %11 civarında çıkmaktadır. Demografik yapı açısından bakıldığında 19 ve 20’inci yüzyıllardaki heterojen yapının ortadan kalktığı görülmektedir.

Bununla beraber özellikle SSCB’nin dağılması sonrasında değişen dünya konjontürü çerçevesinde Karadeniz’e bakıldığında günümüz Karadeniz demografisinin daha da önem kazandığı ortaya çıkmaktadır. SSCB sonrasında Karadeniz’in Avrupa’ya bakan batı cephesi ile Rusya Federasyonu (RF)’na bakan kuzey cephesi ve Türkiye’nin kuzey doğudan komşu olduğu Kafkas coğrafyası önemli değişimler geçirmiştir. Batı Avrupa’nın AB süreci ile genişleme

⁴ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8428>, 15 Ocak 2012.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

politikalarını uygulama alanına koymasına neticesinde 2004 yılından itibaren AB, Bulgaristan ve Romanya'yı bünyesine katması sonucunda Karadeniz'e komşu olmuştur. Bu yeni durum AB için Karadeniz üzerinden Hazar enerji kaynaklarına ulaşımında kestirme bir yol anlamına gelmiştir. Bunun sonucu olarak da AB tarafından Karadeniz su yolu üzerinden ve Türkiye'yi dışlayacak şekilde enerji aktarım projeleri dillendirilmiş ve Hazar kaynaklarının direk olarak AB kontrolünde Avrupa'ya ulaştırılması hedeflenmiştir.

Diğer taraftan Türkiye'nin de içinde bulunduğu ABD destekli Azeri petrolünün dünya piyasalarına ulaştırılması projesi hayata geçirilerek Bakü- Tiflis- Ceyhan hattı Doğu Karadeniz toprakları üzerinden işletilmeye başlanmıştır. Aynı süreçte RF kontrolünde Navorosisk hattı da Karadeniz üzerinden ve boğazlar vasıtasıyla dünya piyasalarına ulaştırılmakta ve yine RF- Samsun hattı ile doğalgaz iletimi yapılmaktadır.

Bunun yanı sıra Türkiye çeşitli anlaşmalar ile Karadeniz'de önemli seviyelerde petrol ve doğalgaz arama faaliyetleri içine girmiştir. Bu çalışmaların sonucunda petrolün bulunmasına çok iyimser bakan uzmanların beklentilerinin gerçekleşmesi durumunda Karadeniz bölgesi hem dünyanın en büyük ikinci enerji kaynaklarını barındıran Hazar enerji havzasına komşu olması, hem bu kaynakların dünya piyasalarına ulaştırılmasında en kısa ve maliyetsiz güzergâhı ihtiva etmesi ve hem de potansiyel kaynaklara sahip olması nedeniyle dünyanın en kıymetli bölgesi haline dönüşeceğine kesin gözüyle bakılmaktadır.

Bu önemli jeopolitik değişkenlerin söz konusu olduğu bu coğrafyanın nüfus ve demografik yapısına bakıldığında ve yakın gelecekte değerinin çok fazla artacağı düşünüldüğünde nüfusun yetersiz olduğu ama demografik açıdan homojen bir özellikte olduğu anlaşılmaktadır. Fakat nüfusun yetersizliği önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma ile Karadeniz demografik yapısı üzerinden yapılan güç mücadelesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Görüldüğü gibi Osmanlı döneminde neredeyse hiçbir sorun çıkarmadan Müslüman tebaa içinde yaşayan Hıristiyan gruplar, Osmanlı güç bileşenlerinin azalmasına bağlı olarak bağımsızlık ideallerini gerçekleştirme peşine düşmüşlerdir. Bu sorun Milli Mücadele döneminden itibaren uygulanan politikalar ile giderilmiş ve günümüzde homojen Karadeniz nüfus yapısına ulaşılmıştır. Fakat 21. yüzyılın başından itibaren Karadeniz'in artan jeopolitik önemine karşın bölgenin nüfusu, sayısal olarak bu önemi karşılayabilecek durumda değildir. Bu nedenle gelecekte Karadeniz'in potansiyel bir dünya enerji merkezi haline geleceği düşünüldüğünde şimdiden enerji sektörüne göre sanayi ve ekonomik yapılaşmanın başlatılması ve Türkiye'nin genç nüfusunu bu bölgeye çekerek günümüzde %10 civarında olan nüfus oranını %20'lere yükseltmek gerekmektedir.

Ayrıca jeopolitik özelliklerin değer artışında insan faktörünün çok önemli olduğu gerçeğinden hareketle, İstanbul- Artvin hattını oluşturan Karadeniz otoyolunun Gürcistan, RF, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan'a kadar ulaştırılması, bu güzergâhta serbest dolaşım imkânının sağlanması, deniz taşımacılığının yaygınlaştırılması, eğitim ve spor faaliyetlerinin geliştirilmesi üzerinde durulması faydalı olacaktır. Bunun sonucunda, tarih boyunca var olan ve çeşitli demografik oyunlar ile yok edilen "Ortak Karadeniz Kültürü"nü ideolojik düşüncelerden uzak olarak yeniden canlanacağı düşünülmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

KAYNAKÇA

- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, IQ Yayınları, 2005, İstanbul.
- AYGÜN, Necmettin, “Dini Hizmetlerin Gerçekleşmesinde Devletin Rolü Üzerine Bazı Tespitler; Osmanlı Dönemi Doğu Karadeniz Örneği”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı. 22, 2008, s. 61-82.
- BALCIOĞLU, Mustafa, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Karadeniz’de Rum Faaliyetleri ve Sivil Tepki”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı. 4, 1999, s. 91-99.
- DEMİRÖZÜ, Damla, “Megali İdea’dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2005, s. 30-42.
- ÇELİK, Kemal, “Milli Mücadele’de İç İsyanlar, Vatana ihanet Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri”, *Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, sayı. 40, 2007, s. 65- 78.
- ERDAL, İbrahim, “Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 25, Sayı. 40, 2006, Ankara, s. 198-210.
- FENTON, Stewe, *Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, Çev. Nihat Şad, Phoenix Yayınları, 2001, Ankara.
- GELLNER, Ernest, “Bir Kültürel Homojenizasyon Mantiği”, Ed. Antoine Roger, *Milliyetçilik Kuramı*, Çev. A. Ufuk Kılıç, Versus Yayınları, 2008, İstanbul.
- GÜLER, Ali, *Rakamlarla Türkiye’de Azınlıklar*, Berikan Yayınları, 2004, Ankara.
- İNALCIK, Halil, “Devlet-i Aliye”, İş Bankası Yayınları, 2009, İstanbul.
- KARPAT, Kemal, H. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914), Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, Ankara.
- KAYA, Önder, *Tanzimat’tan Lozan’a Azınlıklar*, Yeditepe Yayınları, Ekim 2005, İstanbul.
- KELEŞ, Erdoğan, “Kırım Savaşı’nda Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı. 23, 2008, s. 149-194.
- _____, Erdoğan, “Kırım Savaşı’nda Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı. 28, 2009, s. 89-142.
- KINROSS, Lord, “Osmanlı, İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü”, Altın Yayınları, 2008, İstanbul.
- KÜÇÜK, Cevdet, “Osmanlı Devletinde Millet Sistemi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 38, 2001, Ankara.
- LEWIS, Bernard, “Modern Türkiye’nin Doğuşu”, Arkadaş Yayınları, 2009, Ankara.
- ORTAYLI, İlber, *Üç Kitada Osmanlılar*, Timas Yayınları, İstanbul, 2007.
- SMİTH, Anthony, D., *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, 2010, İstanbul.
- YİNGER, Simpson, *Racial And Cultural Minorities*, Harper &Brothers Publishers, New York, 1953.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=116>, E. D. 15 Ocak 2012.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8428>, E. D. 15 Ocak 2012.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

